

Peter Pavel KLASINC*

PROBLEMI ZUNANJE SLUŽBE V SLOVENIJI IN NEKATERI TEHNIČNI VIDIKI

Izvleček:

Reševanje problemov pri delovanju strokovnega nadzora pri ustvarjalcih v arhivih v Sloveniji je opredeljeno v zakonsko predpisanih normativih (ZVDAGA) in se nanaša tako na strokovne kakor tudi na tehnične rešitve. Arhivsko gradivo, ki nastaja pri ustvarjalcih, morajo pristojni arhivi spremljati od nastanka do prevzema v svoja arhivska skladišča, spremljajo pa tudi njegovo hrambo, varovanje in vzdrževanje.

Strokovne in tehnične rešitve problemov v zvezi z arhivskim gradivom, ki jih evidentiramo pri dejavnosti strokovnega nadzora v Sloveniji, kažejo na različne rezultate tehničnih postopkov hrambe, ki naj zagotavljajo dolgodobno varovanje in ohranjanje originalnosti klasičnega arhivskega gradiva. Pri novih medijih zasledimo različnost in drugačne zahteve glede varovanja in ohranjanja arhivskega gradiva.

Ključne besede:

zunanja arhivska služba, pravna, strokovna in tehnična vprašanja, arhivsko gradivo, novi mediji, varovanje in hranjenje

Abstract:

Problems of Archival Professional Supervision in Slovenia and some Technical Issues

The question of professional supervision of creators in Slovenia is defined by the archival legislation, which sets conditions for its professional and technical solutions. Archives must follow archival documents from their creation to their acquisition, their storage, protection and preservation.

Professional and technical solutions to problems regarding archives at creators show different results of technical procedures of storage, which should guarantee long-term protection and safekeeping of original archives. New media demand different criteria of protection and storage.

Key words:

professional supervision, legal, professional and technical questions, archives, new media, protection, storage

1 UVOD

Raziskave arhivske teorije in prakse o delovanju zunanjih služb v arhivih pokažejo na raznolikost njihovih organizacijskih rešitev. Od sedemdesetih let prejšnjega stoletja so v okviru delovanja zunanje arhivske službe raziskovali strokovne in tehnične probleme v celoti in razvili tudi nekaj različnih praks, ki so se v posameznih državah nekdanje skupne države obdržale do današnjih dni (prim.: Klasinc, 1992). V Sloveniji danes to dejavnost opravljajo arhivi po Zakonu o varstvu arhivskega in dokumentarnega gradiva in arhivih (2006, dalje: ZVDAGA), pri čemer je glavni poudarek pri svetovanju glede določanja kategorij arhivskega gradiva (priprava in nastanek/navodila) in

* Doc. dr. Peter Pavel Klasinc, arhivski svetnik, Katedra za arhivistiko in dokumentologijo, Alma Mater Europaea - Evropski center Maribor, Gosposka ulica 1, 2000 Maribor, Slovenija / Mednarodni inštitut arhivskih znanosti Trst - Maribor, Via La Marmora 17, Trst, Italija, kontakt: peter.klasinc@quest.arnes.si.

posredovanju informacij glede zagotavljanja pogojev za tehnično ohranitev arhivskega gradiva, kar so na kratko označevali z besedami »materialno varovanje arhivskega gradiva«.

Taka definicija se je v glavnem uveljavila, a arhivi po svetu to aktivnost različno opisujejo. Pogosto se uporablja termin »arhivska tehnika« oz. v angleščini »archive technique«, v francoščini »conservation materielle des documents«, v nemščini »Archivtechnik«, v italijanščini »economia degli archivi« (prim.: Androič, 1972). Arhivska tehnika je torej tisti »del arhivistike, ki zajema vprašanja arhivskih zgradb in prostorov (skladišče ali depo, sprejemno skladišče), opreme (police, omare, kartotečne omare, trezorji, mape, ovitki, knjige, zvezki, fascikli, škatle), konzervacije in restavracije (oprema, postopki, oživiljanje, pergament, papir) in reprodukcije (mikrofilmanje, film, kopiranje na različne načine, skeniranje) dokumentov« (prim.: Dizionario plurilingue).

Generalno gledano so tehnični problemi, povezani z arhivskim gradivom, danes aktualno izpostavljeni in povezani z razvojem novih tehnologij, ki so implementirane že pri ustvarjalcih arhivskega gradiva in bodo vplivali na različne oblike in načine elektronsko zapisanih dokumentov arhivske vrednosti, ki jih bo potrebno ohraniti v pristojnih arhivskih ustanovah (prim.: Hajtnik, 2011).

Količina fizičnih dokumentov se zaradi implementacije različnih tehnoloških rešitev ni bistveno zmanjšala, ampak se je v nekaterih primerih celo povečevala. Pri tem velja, ne oziraje se na načine nastanka dokumentov, da so tisti dokumenti, ki so pomembni za znanost in kulturo, vedno opredeljeni kot arhivsko gradivo. Zanje je torej potrebno danes zagotoviti različne tehnične postopke za dolgodobno hrambo, varovanje in ohranjanje originalnosti. V praksi pa se pogosto dogaja, da se pri zagotavljanju strokovnih in tehničnih pogojev za hrambo arhivskega gradiva v fizični obliki pojavljajo različna odstopanja od zahtev stroke (prim.: Vodopivec, Anžič, 2009).

1.1 Arhivsko gradivo pri ustvarjalcih in dejavnost zunanje službe

Arhivisti slovenske javne arhivske službe v skladu z ZVDAGA (2006) in podzakonskimi predpisi sodelujejo z ustvarjalci arhivskega gradiva v dveh segmentih. Prvega predstavljajo načini in oblike ugotavljanja stanja ustvarjenega in ohranjenega arhivskega gradiva pri predajniku oz. ustvarjalcu. Drugi segment pa obsega pripravo in implementacijo arhivskih strokovnih navodil vključno s seznamom arhivskega gradiva za ustvarjalce. Ta po različnih pristopih in postopkih mora skladno z veljavno zakonodajo pripraviti gradivo za predajo. Arhivski strokovni delavci pa si morajo ob tenkočutnem obravnavanju ustvarjalcev glede prevzemanja arhivskega gradiva v arhiv zagotoviti skladno s standardom ISO 14721:2012 ter veljavno slovensko zakonodajo zadosten podatkovni in informacijski nabor vsebinskih in kontekstnih informacij ter s tem omogočiti strokovno obravnavo in celovito predstavitev prevzetega gradiva skozi veljavni arhivski informacijski sistem.¹

Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih opredeljuje nekatera arhivska načela, ki so se v preteklosti v omejenih obsegi že praktično izvajala, z novimi tehnološkimi podporami upravljanju arhivskega in dokumentarnega gradiva pa postajajo bistvena za ohranitev pomembnih vsebin, ki jih opredeljujemo

---

¹ Zahvaljujem se dr. Miroslavu Novaku iz Pokrajinskega arhiva v Mariboru, mag. Metki Bukovšek, Sonji Jazbec in mag. Hedviki Zdovc iz Zgodovinskega arhiva v Celju, dr. Jelki Melik in mag. Vesni Gotovini iz Arhiva Republike Slovenije, Nataši Mlinarič, arhivistki v arhivu Državnega zbora Republike Slovenije za posredovane informacije ter za predstavitev izkušenj v zvezi z arhivsko zunanjo službo.

kot arhivske. S tem pa so dejansko neposredno opredeljene tudi aktivnosti zunanje službe, ki morajo pri ustvarjalcu preverjati z zakonom opredeljena načela. V 3. členu ZVDAGA (2006) je tako opredeljeno »načelo ohranjanja dokumentarnega gradiva oziroma uporabnosti njegove vsebine²«. V naslednjem, 4. členu je opredeljeno »načelo trajnosti³. Temu sledi v 5. členu »načelo celovitosti⁴, v 6. členu pa je opredeljeno »načelo dostopnosti⁵. Vsa ta načela je potrebno celovito implementirati v celotnem življenjskem ciklu arhivskega gradiva, to pomeni, da mora zunanja služba pri ustvarjalcih tem problemom posvečati ustrezno strokovno pozornost. Razlogov za to je veliko, obstaja pa sistemski, ki ga poimenujemo doba »informacijske družbe«. Ta je na področju hrambe arhivskega gradiva prinesla veliko sprememb in izzivov, posebej pri tistih, ki so se odločali, da bodo svoje arhivsko gradivo zapisovali in ohranjali v elektronski obliki. Uveljavljanje zgornjih načel v elektronskem okolju pa zahteva skozi dolgo dobo veliko človeških finančnih in drugih virov, ki jih je potrebno konstantno zagotavljati.

Iz zgornjih načel, predvsem pa na podlagi členov 23 do 30 v ZVDAGA je tako mogoče opredeliti logične implikacije na definicije sodobnega materialnega varovanja. Z njimi so načeloma opredeljene zahteve, da morajo arhivi (ne oziraje se na to, ali gre za javne ali zasebne arhive oz. arhivske službe pri ustvarjalcih) hraniti arhivsko gradivo v ustreznih prostorih, to je v arhivskih skladiščih s predpisanimi pogoji, z ustrezno opremo s predpisanimi pogoji glede klimatskih razmer itd.

Temeljna tehnična vprašanja o varovanju arhivskega gradiva tako pri ustvarjalcu kot tudi v pristojni arhivski ustanovi so tako dejansko opredeljena z osnovno dejavnostjo arhivov (prim.: ZVDAGA, 2006, 53. člen), kjer je določeno, da morajo arhivi arhivsko gradivo hraniti, varovati in vzdrževati tako, da je zavarovano pred vlomom, požarom, vodo, ter biološkimi, kemičnimi, fizikalnimi in drugimi škodljivimi vplivi itd., kar velja seveda tudi za ustvarjalce gradiva.

Prav tako je ob zahtevi glede varovanja arhivskega gradiva arhivskim službam pri ustvarjalcih zaupana naloga, »da zagotavljajo nemoten dostop do arhivskega gradiva tako pooblaščenim kakor tudi upravičenim uporabnikom gradiva in to ves čas njegove hrambe« (prim.: ZVDAGA, 2006, 23 člen). Ob načelnem zagotovljenem varovanju pred izgubo arhivskih vsebin v klasičnem ali elektronskem okolju pa mora biti omogočen stalen dostop pooblaščenim uporabnikom gradiva ves čas trajanja hrambe. Če pa k temu dodamo zahteve, da mora biti arhivsko gradivo ohranjeno celovito, nespremenljivo, neokrnjeno ter urejeno, predstavlja to v praksi visoko stopnjo profesionalnosti, doslednosti ter zelo razdelanih arhivskih strokovnih in drugih zahtev. Pri teh nalogah se tako pri ustvarjalcu kot tudi v pristojni arhivski ustanovi prekrivata strokovna problematika urejanja arhivskega gradiva in dejavnost izvajanja materialnega varovanja arhivskega gradiva. Ne glede na okolje, v katerem je dolgoročno hranjeno arhivsko in dokumentarno gradivo, še vedno velja ugotovitev, da je napačno, če poskušamo ločiti arhivska strokovna vprašanja od tehničnih vprašanj

² Določilo se glasi: *Hramba dokumentarnega gradiva pomeni ohranjanje izvirnega dokumentarnega gradiva ali uporabnosti vsebine tega gradiva. Hrambi izvirnega dokumentarnega gradiva je zato enaka hramba zajetega gradiva, če zagotavlja zajetemu gradivu vse učinke izvirnega gradiva (uporabnost vsebine gradiva).*

³ Določilo se glasi: *Hramba dokumentarnega gradiva mora zagotavljati trajnost tega gradiva oziroma trajnost reprodukcije njegove vsebine.*

⁴ Določilo se glasi: *Hramba dokumentarnega gradiva mora zagotavljati nespremenljivost in integralnost dokumentarnega gradiva oziroma reprodukcije njegove vsebine, urejenost dokumentarnega gradiva oziroma njegove vsebine ter dokazljivost izvora dokumentarnega gradiva (provenience).*

⁵ Določilo se glasi: *Dokumentarno gradivo oziroma reprodukcija njegove vsebine mora biti ves čas trajanja hrambe zavarovana pred izgubo ali okrnitvijo celovitosti ter dostopna pooblaščenim uporabnikom ali uporabnicam (v nadaljnjem besedilu: uporabnikom).*

varovanja arhivskega in dokumentarnega gradiva, tako pri ustvarjalcih kot poslovanju z arhivskim gradivom v profesionalnih arhivih (prim.: Klasinc, 1978).

2 O TEORIJI TEHNIČNEGA VARSTVA IN USTVARJALCIH

Na teoretičnem nivoju se je tehnično varstvo arhivskega gradiva izvajalo pri ustvarjalcih in v pristojnih arhivskih ustanovah na temelju posameznih členov ali delov arhivskih zakonov, podzakonskih aktov, pravilnikov, navodil in v zadnjem času raznih standardov in mednarodnih priporočil.

Če povzamemo zahteve iz naštetih zakonov, predpisov itd., lahko ugotovimo, da slednje:

- določajo ali predpisujejo pogoje glede ustreznosti prostorov za hrambo arhivskega gradiva kakor tudi ustreznosti opreme za arhivska skladišča in opreme za hrambo arhivskega in dokumentarnega gradiva;
- določajo in predpisujejo nujne ukrepe za zagotavljanje zavarovanja arhivskega in dokumentarnega gradiva v daljšem časovnem obdobju pred tatvinami, vlomom, prahom, ognjem, vodo, obrabo, pred neustrezno temperaturo in vlago, pred vdorom ultravijoličnih žarkov ter mnogimi drugimi škodljivimi biološkimi, kemičnimi in fizikalnimi vplivi ipd.

Ti dejavniki teoretično na različne načine ogrožajo arhivsko gradivo, pri tem pa je potrebno upoštevati dejstvo, da je v praksi pogosto prav človek tisti, ki v najbolj ogroža pravilno hrambo arhivskega gradiva.

2.1 Praksa tehničnega varovanja pri ustvarjalcih

Osnovno nalogo izvajanja tehničnega varovanja arhivskega gradiva pri ustvarjalcih opravljajo ti sami, ustreznost njihovih aktivnosti pa sporadično preverjajo pristojni arhivi. Arhivisti pristojnega arhiva spremljajo in v nekaterih primerih (so)izvajajo omenjene aktivnosti v okviru zunanje službe. V tem kontekstu ne smemo zanemariti dejstva, da morajo biti arhivisti tisti, ki načeloma ugotavljajo in ocenjujejo tehnično stanje arhivskega in dokumentarnega gradiva pri ustvarjalcih.

Čeprav se materialno varstvo danes v glavnem še vedno izvaja nad arhivskim gradivom, ki je na papirju, ne moremo mimo dejstva, da so se že v preteklosti oblikovali in vzpostavljali posebni specialni samostojni arhivi, ki so namenjeni hrambi različnih strojno berljivih zapisov, kot so filmski arhiv, fotografski arhiv ali pa arhivi novih medijev ter podobno. Temu komplementarno je potrebno dodati še »materialno varstvo« elektronskih dokumentov, kjer se pojavljajo popolnoma druge dimenzije te dejavnosti. Tako so lahko že vsebinsko dokaj nezahtevne vsebine, kot so spletne strani, s stališča tehničnega varovanja zelo zahtevne, še posebej, če gre za rešitve na podlagi kombinacij vsebin iz različnih virov (npr. ob lastni vsebini še vsebine, prevzete z ene ali več drugih domen) (prim.: Novak, Šövegeš, 2014) ali na podlagi rešitev obravnavanja vsebin, ki so v različnih socialnih omrežjih (prim.: Novak, Hajtnik, 2014).

3 TEHNIČNA VPRAŠANJA V ARHIVSKI STROKOVNI LITERATURI

Literature o tehničnih vprašanjih v arhivih v razvitem delu sveta ne manjka. V Mednarodnem inštitutu arhivskih znanosti (MIAZ) so v preteklih 30 letih zbrali veliko tovrstne literature, saj je med drugim prav zaradi zbiranja te literature MIAZ kot

Center za strokovna in tehnična vprašanja v arhivih leta 1985 pričel sploh delovati (prim.: Klasinc, 2009).

Kljub temu moramo ob možnem evidentiranju stotine naslovov s področja arhivske tehnike za fizično arhivsko gradivo s spoštovanjem navesti delo Michela Duchaina »Les batiments et equipements d'archives«, ki je prvič izšla leta 1966, pozneje bila dopolnjena leta 1985 in je najpogosteje citirana knjiga o arhivski tehniki. Zraven omenjene knjige je v tem kontekstu treba omeniti še periodično literaturo, ki v Nemčiji izhaja že vrsto let (prvi zvezek je izšel leta 1954), z naslovom »Mitteilungen für die Archivpflege in Bayern, Muenchen«. Med temeljno tovrstno literaturo pa sodi tudi knjiga »Leitfaden für Archivare«, ki je leta 1988 izšla v Berlinu. Klasinc v knjigi z naslovom Materialno varovanje klasičnih in novih nosilcev informacij v arhivih (1992) navaja strokovno literaturo, nastalo do leta 1991.

Vpogled v prispevke, ki so jih podali različni raziskovalci arhivsko-tehničnih vprašanj, in citirano literaturo v teh prispevkih, objavljenih v Sodobnih arhivih (izhajali so 25 let, in sicer od leta 1979 do leta 2003) ter Atlantih (izhaja od leta 1991 naprej), omogočajo pregled nad aktualnimi arhivsko-tehničnimi vprašanji v skoraj vseh delih sveta.⁶

3.1 Standardi tehničnih vprašanj glede na zunanjo službo

Vsekakor lahko elemente tehničnih problemov z arhivskim gradivom v novejšem času naslonimo na standarde, ki določajo materialno varstvo arhivskega gradiva in jih lahko spremljamo kot samostojne tekste ali navedbe v strokovni literaturi.

Med standardi naj posebej navedem znani BS 5454 oz. sedaj veljavno izvedbo kot PD 5454:2012, Recommendation for the storage and exhibition of archival documents. Ob tem naj opozorim na vrsto standardov (ISO, ANSI itd.), ki predpisujejo hrambo arhivskega gradiva, hrambo nosilcev, oblike zapisov, informacijsko varnost, postopke itd. (prim: 1. člen UVDAG).

V zadnjem času so se pričela pojavljati navodila in priporočila, ki so nas prijetno presenetila, saj so predpisovala, naj se arhivsko gradivo, to je tisto gradivo, ki je proglašeno za pisno kulturno dediščino, ker je pomembno za znanost in kulturo vsakega naroda, ohrani na klasičen način, torej zapisano na trajnejšo, kvalitetnejšo vrsto papirja s kvalitetnimi pisnimi materiali (črnili, tiskarskimi barvami itd.), torej z materiali, ki morajo odgovarjati mednarodnim standardom, kot so ISO in drugi tovrstni standardi.

Osnovni elementi objektivnega varovanja in hrambe arhivskega gradiva se torej pričnejo s hrambo arhivskega gradiva v skladiščih za dolgoročno hrambo. Ta morajo biti strogo namenska, ne oziraje se na to, ali so pri ustvarjalcih ali pri pristojnih arhivih. Tovrstni prostori morajo biti namenjeni samo hrambi arhivskega (in dokumentarnega) gradiva v fizični obliki, vanje ne sodi nič drugega.

⁶ Literatura o tehničnih vprašanjih v arhivih in informacijske enote s tega področja so na razpolago v knjižnici Mednarodnega inštituta arhivskih znanosti Trst - Maribor, Državni arhiv Trst; Trieste, Via la Marmora 17. Literatura (članki, prispevki, diskusije, načrti, diagrami, slike, reklamni oglasi ipd.). Pregledi nad referati iz publikacije Sodobni arhivi od 1979 do 1998 (20 let) so objavljeni v 20. številki publikacije, Sodobni arhivi, Maribor, 1998. Klasifikacija MIAZ (IIAS Classification) je v več jezikih objavljena na zadnjih straneh vseh publikacij ATLANTI in opredeljuje vrsto področij, na katera je razdeljena arhivska tehnika. Ann Pederson (S. McCausland, P. Brunton, T. Robinson, K. Oakes): KEEPING ARCHIVES, Australian society of archivist. inc; Sydney 1987, 374. Tomas Kalina: VELIKE ARCHIVNI BUDOVY SOUCASTNOSTI ZPRAVOJDAJ 33 POBOCKY CSVTS, Praze, 1987, 319. Več avtorjev: MANUAL FOR THE PROTECTION OF NATURAL AND CULTURAL HERITAGE, Hague, 1998, 300. Več avtorjev: VODIČ ZA ARHIVIRANJE DOKUMENTACIJE, Zagreb, 1999, 192. Borivoj Indra: Arhivni budovi - a perspektivny jejich vystavba, Praha, 2008, 84.

Priporočila (standardi) za arhivska skladišča se med seboj razlikujejo. Eni predpisujejo manjšo, drugi večjo kvadraturu, večje ali manjše število oken, različno višino, različno opremo (police), različne lokacije in podobno. Locirana morajo biti tako, da so ločena od drugih prostorov, varna pred vdorom vode, primerno oddaljena od plinskih, vodovodnih, kanalizacijskih, toplovodnih in drugih vodov in napeljav, da v njih ni raznih odprtih kurišč, dimnikov in podobno (prim.: Bertini, 2005).

Arhivska skladišča morajo biti protipotresno zgrajena s protipožarno varnimi materiali, ki zavirajo razmah eventualnega požara. Opremljena morajo biti z ustrezno električno napeljavo in s takšnimi svetili (žarnicami), ki ne škodujejo arhivskemu gradivu. Imeti morajo naprave za izklop električnega toka v vseh skladiščih. V arhivskih skladiščih mora biti izvedena ustrezna hidrološka in toplotna izolacija, ki je osnovni pogoj za doseganje pravilnih mikroklimatskih pogojev za ohranjanje arhivskega gradiva (prim. UVDAG, 2006, 39. do. 54 člen). Sicer pa se mikroklimatski pogoji od države do države razlikujejo, kar je odvisno tudi od geografske lege posameznih arhivov.

V arhivska skladišča sodijo ustrezni protipožarni sistemi s senzorji oz. nameščeni testirani gasilni aparati ter naprave, ki nam omogočajo spremljati temperaturo in odstotek relativne vlage (hidrometri in termometri) oz. posamezne naprave - senzorji, ki zagotavljajo varnost in varovanje pred vlomom ali vdorom vode. Okna je treba izvesti tako, da je skladišče zaščiteno pred vdorom svetlobe. Predvidene morajo biti možnosti razkuževanja gradiva ali osuševanja vlažnega gradiva pred prevzemom v arhivsko skladišče v posebnih ločenih prostorih arhiva.

Posebej je treba opozoriti na pojav škodljivih plinov, ki so dostikrat povezani z neustrezno temperaturo in vlago ter z neupoštevanjem prepovedi, da v prostoru ne smejo biti gorljive snovi ali takšne naprave, ki bi zaradi svojega delovanja lahko poškodovale ali uničile arhivsko gradivo. Kajenje v arhivskih skladiščih je strogo prepovedano.

V arhivskih skladiščih je treba zagotavljati kvaliteten red, kar pomeni, da morajo biti relacije med tehničnimi rešitvami za arhivska skladišča in med arhivsko opremo ter opremo za arhivsko gradivo v soodvisnosti (prim.: Cristofolini, Curtolo, 2006).

Priporočil za opremo, ki je potrebna za pravilno hrambo arhivskega gradiva v arhivskih skladiščih, je veliko. Osnovna zahteva je, da morajo biti arhivske police, omare, predalčniki in podobna oprema kovinski. Oprema mora biti racionalno nameščena tako, da se arhivsko gradivo pri porabi ne poškoduje. Omogočena mora biti nemotena dostopnost do arhivskega gradiva, omogočeno mora biti tudi kroženje zraka ter možnost vzdrževanja čistoče.

Tehnični pogoji za hrambo arhivskega gradiva so najtesneje povezani s formati in z oblikami arhivskega gradiva. Arhivsko gradivo je potrebno zložiti v najbolj normalno obliko in velikost, pri čemer je potrebno posebej poudariti, da se arhivskega gradiva v nobenem primeru ne sme obrezovati. Pa vendar naj se arhivsko gradivo preloži v arhivske škatle, ker se v njih lahko prijazno ohranja. Arhivske škatle ne smejo biti kompaktno zaprte, preprečevati morajo vdor prahu, z njimi mora biti enostavno in lahko rokovati, varnost in kompaktnost morajo zagotavljati ob prenosih (selitvah). Imeti morajo tudi možnosti, da se nanje pritrdi tablica z informacijami, ki jih arhivist potrebuje za ugotavljanje vsebine ter kasnejše vračanje arhivske škatle na svoje mesto.

Poleg arhivskih škatel za hrambo arhivskega gradiva se v današnjih modernih arhivskih skladiščih uporablja še vrsta druge opreme, kot so kovinski predalčniki za posebno velike formate ali velike zvitke (futrole) ali pa posebna oprema za nove nosilce

informacij, za to pa niso predpisani vsi standardi, ampak se oprema prilagaja oblikam arhivskega gradiva.

K naštetim tehničnim vprašanjem v zvezi z arhivskim gradivom je potrebno dodati tudi tista vprašanja, ki so povezana s strokovnim delom, kot so urejanje in popisovanje (po standardih ISAD, ISAAR (CPF), ISDF ...) ter opremljanje urejenega arhivskega gradiva, kar lahko sodi tudi med tehnične rešitve. Pri shranjevanju gradiva v arhivskih skladiščih se nad njim ne sme izvajati nasilja. Gradivo se ne sme pregibati, po njem se ne sme pisati, risati, lepiti, drgniti, radirati ali na kakršen koli drugačen način odstranjevati prvotne zapise.

Med posebna strokovna tehnična vprašanja sodijo konservatorski in restavratorski posegi ter postopki pri uporabi arhivskega gradiva v razstavne namene. Preden se gradivo posodi, ga je potrebno obnoviti, kopirati in zavarovati pri zavarovalnici. Tak zapleten postopek se v zadnjem času opušča, saj klasično posojanje gradiva zamenjujejo izdelani skenirani posnetki, ki so pogosto primernejši za razstavne namene kot izvirniki.

Opozoriti je potrebno tudi na tehnične probleme, ki jih arhivom povzročajo različni mediji in različni formati zapisov, predvsem pa kompleksni sodobni dokumenti v obliki obsežnih podatkovnih zbirk, sestavljenih dokumentov okolja WEB2 itd.

Ti zahtevajo nove in posebne načine arhivske strokovne obravnave in s tem povezane postopke dolgoročne hrambe arhivskih vsebin. Kratek pregled nastanka novih medijev, od mikrofilma, črno-belih in barvnih filmov in fotografij, gramofonskih plošč do modernejših nosilcev in zapisov informacij, kaže na neverjeten tehnološki razvoj. Tega v stroki ni mogoče vedno popolnoma in pravočasno ovrednotiti, zato pogosto ni usmeritev in določil, kako naj se novi nosilci informacij in na njih zapisani podatki dolgoročno hranijo. Če pa ta že obstajajo, so bolj ali manj marketinške vsebine.

Prav zato bo morala zunanja služba na novo opredeliti svoje cilje in uporabiti različne komunikacijske kanale, da bo mogla opraviti svoje poslanstvo. Zdi se, da bo potrebno v tej zvezi pojem zunanje službe ustrezneje opredeliti, kar pomeni, da ne bo samo posamezni arhivski strokovni delavec odgovoren za izvajanje zunanje službe, ampak bo zunanja služba postala generičen pojem, s katerim označujemo dejavnost mnogih arhivskih specialistov s pristojne arhivske ustanove vključno z morebitnimi zunanji strokovnjaki, ki bodo (so)usmerjali aktivnosti ohranjanja pomembnih vsebin v elektronskem okolju pri ustvarjalcih.

4 PREGLED

Ocena praktičnega delovanja zunanje arhivske službe pri reševanju tehničnih problemov v zvezi z arhivskim in dokumentarnim gradivom pri ustvarjalcih kaže na situacijo, ki nas iz leta v leto negativno preseneča. Če smo malo bolj kritični, z rezultati tovrstne dejavnosti na terenu ne moremo biti povsem zadovoljni. Čeprav beležimo uspešne arhivske strokovne rezultate, na primer pri določanju kategorij arhivskega gradiva (navodila), in kljub nekaterim novim arhivskim zgradbam, novim arhivskim skladiščem s kvalitetno opremo ter dobri opremi za arhivsko gradivo, je stanje glede materialnega varstva, splošno gledano, vendarle relativno slabo. To dejstvo nas preseneča še posebej glede na spoznanje, da so v teoriji vsa ta področja v arhivskih zakonih, pravilnikih, navodilih, standardih, literaturi dobro, morda celo predobro obdelana. Dejansko razpolagamo s hiperprodukcijo literature in tekstov, ki opredeljujejo vsa arhivska strokovna tehnična vprašanja, torej tudi vprašanja

pravilnega in kvalitetnega materialnega varovanja arhivskega in dokumentarnega gradiva.

Vedno znova smo priče katastrofam, ko so bili prizadeti arhivi in arhivsko gradivo. Naj omenimo samo požar v delu knjižnice in arhiva Nacionalne knjižnice na Dunaju, požar v arhivu v Nemčiji, poplavljeni arhivi na Poljskem, poplavljeni arhivi v Firencah in BiH, Srbiji, Hrvaški, zrušitev arhiva v Kölnu, požar zaradi demonstracij v Sarajevu in podobno. V tej zvezi se postavljajo vprašanja, kot so: zakaj se niso mogla izvajala navodila arhivistov, ki so bili aktivni v zunanji arhivski službi, in zakaj se niso mogli upoštevati arhivski zakoni in standardi ter nekateri osnovni strokovni kriteriji, npr. o lokaciji, o organiziranju arhivov in arhivskih skladišč, o arhitekturnih rešitvah in o podobnem?

Pri pripravi tega prispevka sem od kolegov na podobna vprašanja prejel različne odgovore, ki so opravičevali odstopanja od teorij delovanja zunanje arhivske službe in arhivske tehnike. To kaže na doseženi nivo razvoja arhivske stroke v najširšem pomenu besede. V tem kontekstu ostajajo še teoretično neodgovorjena vprašanja, ki se nanašajo na zunanjo službo. Omenimo naj le naslednja:

- Ali je res modro in dopustno uveljavljati prakso prevzemanja arhivskega gradiva od ustvarjalcev, ki ni v skladu s predvidenimi roki predaje arhivskega gradiva v pristojno arhivsko ustanovo?
- Ali je in do katere mere je strokovno dopustno opredeljevati celovitost arhivskega gradiva izključno z mejnimi letnicami?
- Ali je v zvezi z lastništvom dopustna praksa, da javno arhivsko gradivo v postopkih lastninjenja novi lastniki (po privatizaciji) zadržijo za sebe (zaradi različnih vzrokov)?
- Ali je z arhivskega strokovnega vidika dopustna praksa, da se posamezne zvrsti arhivskega gradiva predajajo v nearhivske ustanove (primer: maja 2009 je časopisna hiša DELO podarila muzeju negative in fotografije kontaktnih kopij iz obdobja od leta 1945 do 1985 s 610 tisoč posnetki, ki so jih posneli njihovi fotoreporterji)?
- Ali je z arhivskega strokovnega vidika dopustna praksa izvajanja neverjetno zapletenih postopkov prevzemanja arhivskega gradiva, npr. SOVE, Psihiatrične klinike in drugih hraniteljev, ne ustvarjalcev gradiva?

5 ZAKLJUČEK

Arhivska teorija in praksa kaže glede delovanja zunanjih služb v arhivih na določene raznolikosti, ki pa so glede na dejansko izvajanje strokovno primerljive.

Od sedemdesetih let prejšnjega stoletja so v okviru delovanja zunanje arhivske službe raziskovali tudi strokovni tehnični problemi v celoti, nato pa so se razvile tudi nekatere prakse, ki so se v posameznih državah nekdanje skupne države obdržali do današnjih dni.

V Sloveniji danes to zunanjo službo opravljajo arhivi po določilih ZVDAGA, pri čemer je glavni poudarek na svetovanju glede določanja kategorij arhivskega gradiva (priprava in nastanek/navodila) ter na posredovanju informacij glede zagotavljanja pogojev za tehnično ohranitev arhivskega gradiva, kar smo na kratko označili z besedami »materialno varovanje arhivskega gradiva«.

V Sloveniji je implementirana rešitev, po kateri dejavnost zunanje službe poteka po zadolžitvah in razdelitvah arhivistov na posamezne skupine ustvarjalcev. Arhivisti sodelujejo z ustvarjalcem pri ugotavljanju stanja in pri pripravi navodila (seznama arhivskega gradiva) za ustvarjalce in za to uporabljajo različne pristope, vendar vedno v okviru ZVDAGA ter ob tenkočutnem obravnavanju ustvarjalcev, predvsem glede prevzemanja arhivskega gradiva v arhiv.

Ocena delovanja zunanje arhivske službe pri reševanju tehničnih problemov v zvezi z arhivskim in dokumentarnim gradivom v arhivskih službah pri ustvarjalcih kaže na situacijo, ki nas iz leta v leto negativno preseneča. Generalno gledano z oceno zunanje arhivske službe in materialnim varstvom arhivskega gradiva na terenu ne moremo biti povsem zadovoljni. Evidentiramo sicer nekatere nove arhivske zgradbe, nova arhivska skladišča in kvalitetno opremo v njih ter dobro opremo za arhivsko gradivo, a je stanje kljub temu slabo. To je še toliko bolj izrazito, saj so v teoriji ta področja dobro, morda celo predobro obdelana.

Pregled nad tehničnim varstvom arhivskega gradiva kaže namreč na dejstvo, da se slednje izvaja pri ustvarjalcih v manjšem obsegu, medtem ko v poklicnih arhivih bolj sledijo izvajanju posameznih členov ali delov arhivskih zakonov, podzakonskih aktov, pravilnikov ali specialnih navodil in v zadnjem času tudi raznih standardov in celo mednarodnih priporočil.

Vsekakor pa se osnovni elementi objektivnega varovanja in hrambe arhivskega gradiva pričnejo s hrambo arhivskega gradiva v arhivskih skladiščih pri ustvarjalcih. Ta skladišča morajo biti strogo namenska in se ne bi smela razlikovati od onih pri profesionalnih arhivih. Potrebno je torej poudariti, da morajo biti arhivska skladišča za hrambo arhivskega in dokumentarnega gradiva pri ustvarjalcih kvalitetno izvedena in da se v njih ne sme hraniti nič drugega.

Priporočila (standardi) za arhivska skladišča se med seboj seveda razlikujejo - tako na primer ena predpisujejo manjšo, druga večjo kvadraturu arhivskega skladišča, večje ali manjše število oken v skladišču, različno višino prostora, različno opremo, različne police, različne lokacije, vendar tako, da so arhivska skladišča ločena od drugih prostorov, varna pred vdorom vode, primerno oddaljena od plinskih, vodovodnih, kanalizacijskih, toplovodnih in drugih vodov in napeljav, da v njih ni raznih odprtih kurišč, dimnikov in podobno, če navedem samo nekatere posebnosti.

Trdimo lahko, da dejansko razpolagamo s hiperprodukcijo literature in tekstov, ki opredeljujejo mnoga arhivska strokovna tehnična vprašanja, torej tudi vprašanja pravega in kvalitetnega materialnega varovanja arhivskega in dokumentarnega gradiva, ki bi jih v življenje in prakso morala dejansko vpeljati poostrena in aktivna dejavnost arhivistov v zunanji službi.

Generalne preglede na zunanjo arhivsko službo in na tehnične probleme z arhivskim in dokumentarnim gradivom lahko zato na kratko ocenimo z latinskim izrekom »nulla regula sine exceptione« - ni pravila brez izjeme - ter to razumemo kot opomin, a tudi kot napotek za bodoči razvoj zunanje službe in arhivske tehnike kot pomembnega dela moderne arhivske teorije in prakse.

VIRI IN LITERATURA.

- Androić, M. (1972). *Rječnik arhivske terminologije*. Zagreb : Savez društava arhivskih radnika Jugoslavije.
- Bertini, M. B. (2005). *La conservazione dei beni archivistici e librari*. Bari : Beni culturali.
- Cristofolini, L., Curtolo, C. (2006). *La costruzione degli archivi, linee di pianificazione e tecniche costruttive*. Trento.
- *Dizionario plurilingue di termini archivistici*. Pridobljeno 10. 1. 2015 s spletne strani <http://www.ias-trieste-maribor.eu/index.php?id=61&L=1%20&L=1>.
- Hajtnik, T. (2011). Vse, kar mora vodstvo organizacije vedeti o e-hrambi. V Gostenčnik N. (ur.). *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: 10. zbornik referatov dopolnilnega izobraževanja s področij arhivistike, dokumentalistike in informatike v Radenci 6.-8. april 2011* (str. 475-495). Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.
- *ISAD(g)2: General International Standard Archival Description - Second edition*. Pridobljeno 11. 1. 2015 s spletne strani <http://www.ica.org/?lid=10207>.
- Klasinc, P. P. (1977). Zunanja služba v Sloveniji. V: *Arhivist, časopis Saveza arhivskih radnika Jugoslavije i arhiva u SFRJ*, str. 283-287. Beograd: Savez arhivskih radnika Jugoslavije.
- Klasinc, P. P. (1978). Zunanja služba arhivov v Sloveniji (Služba za varstvo arhivskega in registraturnega gradiva izven arhivov). V: *Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi : (referati VIII. zborovanja arhivskih delavcev Slovenije v Kočevju od 20. do 22. oktobra 1977* (str. 59-79). Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.
- Klasinc, P. P. (1986). Nastanek in delovanje Arhivskega centra za strokovno tehnična vprašanja pri Pokrajinskem arhivu v Mariboru (današnjega Mednarodnega inštituta arhivskih znanosti Trst-Maribor). V: *Sodobni arhivi*, str. 7-10. Maribor: Mednarodni inštitut arhivskih znanosti.
- Klasinc, P. P. (1992). *Materialno varovanje klasičnih in novih nosilcev informacij v arhivih*. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.
- Klasinc, P.P. (2009). Pregled tehničnih problemov z arhivskim gradivom 20. stoletja. *Atlanti*, str. 45-55. Maribor: International Institute for Archival Science.
- Novak, M. (2007). *Preslikave vsebin v arhivskih strokovnih postopkih*. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.
- Novak, M., Hajtnik, T. (2014). Some problems of professional processing of online social networks archives. V : *Making the information governance landscape in Europe [Elektronski vir] : proceedings of the DLM Forum - 7th triennial conference, 10-14 November 2014, Lisbon, Portugal* (str. 119-125). Pridobljeno 5. 1. 2015 s spletne strani: http://purl.pt/26107/1/DLM2014_PDF/dlm2014-Proceedings_V1.pdf.
- Novak, M., Šövegeš Lipovšek, G. (2014). Virtualizacija - način ohranjanja digitalnih arhivskih vsebin. V: Gostenčnik N. (ur.). *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Arhivi v globalni informacijski družbi : zbornik mednarodne konference, Radenci, 2.-4. april 2014* (str. 437-545). Maribor: Pokrajinski arhiv.
- Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva. (2006). Pridobljeno 5. 1. 2015 s spletne strani: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED3462>.
- Vodopivec, J., Anžič, S. (2009). *Arhivski depoji v Sloveniji*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.
- Zakon o varstvu arhivskega in dokumentarnega gradiva ter arhivih. (2006). Pridobljeno 10. 1. 2015 s spletne strani: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=72425>.

SUMMARY

Peter Pavel KLASINC*

PROBLEM OF ARCHIVAL PROFESSIONAL SUPERVISION IN SLOVENIA AND SOME TECHNICAL ISSUES

Functioning of professional supervision in Slovenian archives shows certain differences in archival theory and practice, although considering the actual execution in different archives, it can be professionally comparable.

In Slovenia, legislation defines the functioning of professional supervision, where the main emphasis is given to defining categories of archives and providing information on condition for technical safekeeping of archives.

In Slovenian archives today, professional supervision is assigned to archivists competent for a certain group of creators. Archivists give an assessment of the storage conditions and prepare professional instruction for creators according to the archival law.

An assessment of archival professional supervision at creators of archives has a negative connotation. With a little criticism, one cannot be satisfied with it. We have registered some new archival buildings, depots and suitable equipment but in whole, the situation is still bad. In theory, archival legislation, literature and industry production, these fields are even more than well covered.

Reviewing the technical protection of archives show, that technical protection at creators is not suitable. On the other hand, professional archives deal more with executing only certain legislation demands, standards and even international standards.

Nevertheless, basic elements of protection and storage of archives begin at the creators' depots. They have to be strictly built for storage of archives and should not differ from those at the professional archives. It needs to be emphasized that archival repositories of creators must be adequate and should not be a storage for anything else than archives.

Recommendations (standards) for archival repositories are different, for example, some recommend a smaller quadrature, other a larger one, they differ in the amount of windows allowed, prescribe different heights, equipment, kind of shelves, different locations... However, all recommend that archival repositories should be separated from other premises, safe from water, gas and other installations etc.

It can therefore be said that there is an abundance of literature describing all archival professional and technical question, including the question of adequate and quality protection of archives and records, which should be brought to life and into practice by a stricter and more active activity of archivists performing archival professional supervision.

---

* *Peter Pavel Klasinc, Ph. D., Assist. Prof., archival consellor, Archivistics and Documentology Department, Alma Mater Europaea - European center Maribor, Gosposka ulica 1, 2000 Maribor, Slovenia / International Institute of Archival Science Trieste - Maribor, Via La Marmora 17, Trieste, Italy, contact: peter.klasinc@quest.arnes.si.*

Generally speaking, we can define the archival professional supervision with a Latin phrase “*nulla regula sine exceptione*” (there are no rules without exceptions) which can be understood as a warning and as an instruction for the future development of archival professional supervision and archival technique as an important part of modern archival theory and practice.